

MUSIQIY ATAMALAR VA NOMLAR IKKILAMCHI NOMINATSIYA VOSITASI SIFATIDA

Muallif: Sodiqova Sabohat Ilhom qizi¹

Affilyatsiya: Xalqaro Nordik universiteti Xorijiy til va adabiyoti kafedrasida katta o'qituvchisi¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14440533>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tilshunoslikdagi ikkilamchi nominatsiya hodisasi boshqa sohalar singari musiqiy terminologiyada ham yaqqol namoyon bo'lish, dastlab musiqiy elementlar, cholg'ular yoki tushunchalarni tasvirlash uchun ishlatiladigan atamalar kundalik tilda mavhum yoki majoziy ma'nolarni bildirish uchun qo'llanila boshlashi haqidagi ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: nominatsiya, ikkilamchi nominatsiya, musiqiy atama, kontekst.

Tilshunoslikda ikkilamchi nominatsiya so'z yoki atamaning asl ma'nosidan chetlashgan holda boshqa narsaga nisbatan qo'llanilib, odatda metaforik yoki ramziy bog'lanishga asoslangan hodisani bildiradi. Ikkinchi darajali nomlashda turli sohaga oid so'zlar semantik ma'no ko'chishi orqali nominativ birlikka aylana oladi. Musiqiy atamalar yoki nomlar orasida ham bunday misollar talaygina. Odatda musiqa ichidagi tushunchalar, asboblari yoki elementlarni tavsiflovchi ushbu atamalar mavhum yoki majoziy ma'nolarni etkazish uchun kundalik tilda qabul qilingan. Bu orqali ular atrofimizdagi dunyoni tasvirlash va talqin qilish uslubimizni boyitib, tildan ijodkorlik bilan va mohirona foydalana olish ko'nikmasini aks ettiradi. Ikkilamchi nominatsiya jarayoni turli hodisalarni tasvirlash va izohlashning yorqin va ifodali usullarini taqdim etish orqali muloqotni boyitadi. Ushbu maqola ikkinchilamchi nominatsiyaning tildagi rolini tahlil qiladi, bunda hissiyotlar, ijtimoiy dinamika va jismoniy harakatlarni tasvirlash uchun asl kontekstdan ko'chib o'tgan musiqiy atamalarga alohida e'tibor beriladi.

Musiqiy atamalarning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishdan oldin, birinchi navbatda, ikkilamchi nominatsiya nimaning anglatishini tushunish muhimdir. Nominatsiya tushunchasi XIX asr oxiri – XX – asr o'rtalarigacha Yevropa taniqli tilshunoslari Ferdinand de Sossyur, Emil Benvenist, Lyudvig Vingenshteyn; XX – asrga kelib rus tilshunos olimlari N.Trubachyov, E.S.Kubryakova, V.N.Teliya va boshqalar tomonidan atroflicha o'rganilgan. Tadqiqotlar natijalarini umumlashtirib, nominatsiya turlariga asosan birlamchi va ikkilamchi (bilvosita) nominatsiyani, shuningdek, referent va kognitiv nominatsiya turlarini sanab o'tish mumkin. Mazkur maqola uchun ma'lumotlar to'plash jarayonida diqqatimizni tortgan musiqa sohasiga oid atamalarning nomlash jarayonida qo'llanilishi – ikkilamchi nominatsiya hodisasi. Bu jarayon so'z yoki atama tajribaning bir sohasi, masalan, musiqa sohasidan o'zlashtirilib, boshqa sohada, masalan, his-tuyg'ular, obyektlar yoki hodisalarni nomlashda

qo'llanilganda namoyon bo'ladi. Bunday ma'no ko'chishi ko'pincha asl va yangi kontseptsiya o'rtasidagi umumiy xususiyatlarga asoslanadi. Til kengayishining bu shakli yanada jonli va ifodali muloqot qilish imkonini beradi, chunki u tinglovchi yoki o'quvchining ikki g'oya o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish qobiliyatiga tayanadi.

Murakkab hissiyotlar, ritmlar va tuzilmalar bilan musiqa azaldan majoziy tilning boy manbai bo'lib kelgan. XVIII – asrdan hozirgi kungacha musiqachilar va bastakorlar ko'pincha his-tuyg'ularni, ijtimoiy dinamikani va hatto jismoniy harakatlarni ifodalash uchun terminologiyadan foydalanganlar. Bir paytlar faqatgina musiqa hodisalariga taalluqli bo'lgan bunday atamalarning aksariyati endi umumiy leksikada o'z aksini topdi. Masalan, ingliz tilidagi harmony, rus tilidagi гармония so'zi musiqada yoqimli tovush chiqarish uchun bir vaqtning o'zida ijro etilgan yoki kuylangan turli xil musiqiy notalarning kombinatsiyasini anglatadi. Kundalik tilda bu atama kelishuv, tinchlik yoki muvozanat metaforasiga aylandi. Masalan, "jamo'a hamjihatlikda ishlamoqda" degan jumlaning ingliz tilida "The team is working in harmony" deb aytganda jamo'a a'zolarining birgalikda yaxshi hamkorlik qilishini, xuddi musiqa asarining uyg'un akkordlari kabi silliq va birgalikda ijobiy natijani keltirib chiqarishini nazarda tutamiz.

Yana bir misol chorus (xor) so'zi musiqiy kontekstda qo'shiqchilar guruhiga yoki qo'shiqning takrorlanadigan qismiga ishora qiladi. Ikkilamchi nominatsiyada bu so'z ko'pincha guruh yoki jamoaviy ovoz takrorlangan harakat yoki fikrda ishtirok etadigan har qanday vaziyatni anglatadi. Misol uchun, inglizca the chorus of protest keng tarqalgan yoki takroriy shikoyatlarga ishora qiladi, bu ko'plab ovozlarning yagona chaqiruvda birlashishi g'oyasini ham anglatishi mumkin. Rezonans so'zi musiqada tovushning ma'lum chastotalar bilan tebranishida kuchayishini anglatadi. Uning musiqiy ildizlaridan tashqari, bu atama biror narsaning hissiy yoki psixologik ta'sirini tasvirlash uchun kengaytirilgan ma'noga ega bo'ldi. Kimgadir "rezonans uyg'otadigan" gap yoki tajriba chuqur emotsional akkordni urib, xuddi jarangdor nota havoda yotganidek, doimiy, chuqur ta'sir uyg'otadi. Musiqiy terminologiyada solo so'zi - bu yakkaxon musiqachi yoki qo'shiqchining odatda o'z iste'dodini namoyish etadigan chiqishi. Ikkilamchi nominatsiya kontekstida solo guruhdan ajralib turadigan individual harakat yoki yutuqni anglatishi mumkin. Misol uchun, biznes yoki sportda kimdir solo yondashuvni qo'llayotgani ta'riflansa, bu ularning birgalikdagi guruh ichida ishlashdan farqli o'laroq, yolg'iz yoki mustaqil ravishda ishlayotganligini anglatadi.

Musiqadagi yana bir atama tonik shkalaning markaziy notasi bo'lib, aniqlik va barqarorlik hissini ta'minlaydi. Tilda bu atama ko'pincha energiya yoki kuch beradigan narsalarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Masalan, "ruh uchun tonik" deganda odamni yoshartiruvchi yoki jonlantiradigan tajriba yoki faoliyat tushuniladi. Musiqiy terminologiyada tez va jonli sur'atni anglatuvchi allegro ham kundalik tilda baquvvat yoki ko'tarinki munosabat yoki harakatni tasvirlash uchun ishlatiladi. Misol uchun, kimdir o'z xatti-harakatlarini allegro deb ta'riflashi mumkin. Bunday ikkinchi darajali nomlash temp kabi musiqiy sifatdan odamning xulq-atvorini tasvirlash uchun qanday foydalanish mumkinligini ta'kidlaydi.

Ikkinchi darajali nomlar sifatida musiqiy atamalarning go'zalligi, ifodalash qiyin bolishi mumkin bo'lgan nozik ma'nolarni etkazish qobiliyatidadir. Musiqaning o'zi chuqur hissiy tajriba bo'lib, nozik his-tuyg'ularni va murakkab kayfiyatni so'zsiz etkazishga qodir. Musiqiy terminologiyani qabul qilish orqali ma'ruzachilar ushbu hissiy

chuqurlikka kirishlari va yanada samarali muloqot qilishlari mumkin. Masalan, odamning ovozida skripka ravshanligi borligini aytish nafaqat tiniqlik g'oyasini, balki tinglovchida aks-sado beradigan o'ziga xos, nafis sifatni ham uyg'otadi.

Bundan tashqari, ikkinchi darajali nominatsiyalarda musiqiy atamalardan foydalanish adabiyot, san'at va kundalik suhbatda ijodiy ifodani kuchaytirishi mumkin. Yozuvchilar hayot ritmini, munosabatlar uyg'unligini yoki ziddiyat dissonansini tasvirlash uchun ko'pincha musiqiy metaforalardan foydalanadilar. Bunda ular o'z hikoyalarini boyitadi va o'quvchining tasavvurini o'ziga jalb qiladi, bu ularga dunyoni yanada yaxlit, ko'p hissiyotli tarzda his qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, musiqiy atamalar ikkinchi darajali nomenklatura uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi, odamlarga murakkab g'oyalar va hissiyotlarni musiqaning o'zi uyg'otadigan aniqlik bilan ifodalash imkonini beradi. Garmoniya, tonik, allegro yoki rezonans kabi boshqa atamalar musiqa nazariyasi doirasidan chiqib, kengroq madaniy leksikaga kirib, boy metafora va ma'no qatlamini ta'minladi. Shu tariqa musiqa tili muloqot vositasiga aylanib, mavhum va moddiy, hissiy va aqliy farqni yo'qotadi, suhbatimiz, ijodiy ishimiz chuqurligini, saviyasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Benveniste, E. (1971). *The Nature of Linguistic Sign*. In *Problems in General Linguistics* (pp. 72-78). University of Miami Press, 1971.

Кубрякова Е.С. Теория номинатсии и словообразование // Языковая номинатсия: Виды наименований. – М., 1977.

Saussure, F. de. (1916). *Cours de linguistique générale*. (English translation: *Course in General Linguistics*). Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, with the collaboration of Albert Riedlinger. McGraw-Hill, 1959.

Sodiqova S. I. Decoding names: approaches to translating anthroponyms across cultures // *International Conference on World Science and Resarch*. – 2024. – T. 1. – №. 1. – С. 43-47

Телия В. Н. Номинатсия // *Лингвистический энциклопедический словарь*. – М.: СЭ, 1990.

Trubetzkoy, N.S. *Principles of Phonology* / Christiane A. M. Baltaxe (translation and foreword). – Berkeley, University of California Press, 1969